

Geanonimiseerde versie

Vertaling

C-367/23 - 1

Zaak C-367/23

Verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van indiening:

9 juni 2023

Verwijzende rechter:

Cour de cassation (Frankrijk)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

7 juni 2023

Verzoeker tot cassatie:

EA

Verweerster in cassatie:

Artemis security SAS

[OMISSIS]

ARREST VAN DE COUR DE CASSATION, CHAMBRE SOCIALE (hoogste
rechter in burgerlijke en strafzaken, sociale kamer, Frankrijk)

VAN 7 JUNI 2023

[OMISSIS]

Feiten en procedure

- 1 Volgens het bestreden arrest (Amiens, 2 september 2021) is EA op 1 april 2017 door de vennootschap Artemis security aangeworven als SSIAP 1-functionaris [SSIAP is de afkorting van service de sécurité incendie et d'assistance à personnes (dienst brandveiligheid en hulpverlening aan personen)].

- 2 Bij verzoekschrift van 25 april 2019 heeft de werknemer bij [de conseil de prud'hommes de Compiègne (arbeidsrechter Compiègne, Frankrijk)] een vordering tot gerechtelijke ontbinding van zijn arbeidsovereenkomst ingesteld alsmede betaling van verschillende bedragen aan schadevergoeding en salaris gevorderd. Zo heeft hij een schadevergoeding geëist wegens de eenzijdige wijziging van zijn arbeidsovereenkomst in een overeenkomst voor nachtarbeid zonder dat dit gepaard ging met een verscherpt medisch toezicht.
- 3 Op 1 juli 2019 is de werknemer ontslagen.
- 4 Bij vonnis van 4 december 2019 heeft de conseil de prud'hommes de Compiègne de door de werknemer ingestelde vordering tot toekenning van schadevergoeding wegens de eenzijdige wijziging van de arbeidsovereenkomst [voor dagarbeid in een overeenkomst voor] nachtarbeid zonder dat dit gepaard ging met een verscherpt medisch toezicht.
- 5 Bij arrest van 2 september 2021 heeft de cour d'appel d'Amiens (rechter in tweede aanleg Amiens, Frankrijk) het vonnis op dit punt bevestigd.
- 6 Daartoe heeft die rechter om te beginnen opgemerkt dat de werknemer betoogde dat de overschakeling van dagarbeid naar nachtarbeid een wijziging van zijn arbeidsovereenkomst inhield die niet aan hem kon worden opgelegd [OMISSIS] [de werkgever beriep zich op een contractueel beding waarin was bepaald dat de werknemer kon worden verplicht om zowel overdag als 's nachts te werken, dat door de rechter in tweede aanleg als onrechtmatig is bestempeld].
- 7 De rechter in tweede aanleg heeft vervolgens opgemerkt dat de werknemer, die aanvoerde dat hij vaak 's nachts in plaats van overdag moest werken en dat de werkgever verplicht was om hem in aanmerking te laten komen voor verscherpt medisch toezicht in verband met de nachtarbeid, schadevergoeding vorderde omdat dat verscherpte toezicht achterwege was gebleven. Die rechter heeft met betrekking tot deze vordering geoordeeld dat de werknemer het bestaan en de omvang van zijn schade niet had aangetoond.
- 8 De werknemer heeft tegen dat arrest cassatieberoep ingesteld.

Uiteenzetting van het middel

- 9 [OMISSIS] De werknemer bekritiseert het arrest omdat daarbij zijn vordering tot toekenning van schadevergoeding wegens wijziging van zijn arbeidsovereenkomst in een overeenkomst voor nachtarbeid zonder dat dit gepaard ging met een verscherpt medisch toezicht, is afgewezen, terwijl „de enkele vaststelling dat de beschermende bepalingen inzake verscherpt medisch toezicht wegens nachtarbeid niet zijn nageleefd, een recht op schadevergoeding doet ontstaan”, en stelt dat „de rechter in tweede aanleg, door zijn vordering tot toekenning van schadevergoeding wegens het ontbreken van verscherpt medisch toezicht af te wijzen op grond dat hij het bestaan en de omvang van zijn schade niet heeft

aangetoond, de artikelen L. 3122-1 en L. 3122-11 van de code du travail [arbeidswetboek] en artikel 9 van richtlijn 2003/88/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 heeft geschonden”.

Toepasselijke bepalingen

Unierecht

- 10 In artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd is bepaald dat de lidstaten de nodige maatregelen treffen opdat nachtarbeiders, alvorens zij bij nachtarbeid worden ingezet en daarna op gezette tijden, recht hebben op een gratis medische keuring.

Nationaal recht

- 11 Volgens artikel L. 3122-11 van de code du travail heeft elke nachtarbeider recht op een periodiek medisch onderzoek onder de in artikel L. 4624-1 vastgestelde voorwaarden.
- 12 [OMISSIS]
- 13 [OMISSIS]
- 14 [OMISSIS]

Motivering van de prejudiciële verwijzing

- 15 Volgens vaste rechtspraak van de sociale kamer van de Cour de cassation, is het aan de rechter ten gronde om in de uitoefening van zijn soevereine beoordelingsbevoegdheid het bestaan en de omvang van schade vast te stellen (arrest van de sociale kamer van de Cour de cassation van 13 april 2016, cassatieberoep nr.14-28.293, Bull. 2016, V, nr. 72).
- 16 [OMISSIS]
- 17 Uit artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88 volgt dat nachtarbeiders, alvorens zij bij nachtarbeid worden ingezet en daarna op gezette tijden, recht hebben op een gratis medische keuring.
- 18 Het is vaste rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: „Hof”) dat in alle gevallen waarin de bepalingen van een richtlijn inhoudelijk gezien onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig zijn, particulieren zich op die bepalingen kunnen beroepen tegenover de staat, ook in zijn hoedanigheid van werkgever, met name wanneer hij heeft verzuimd de richtlijn binnen de gestelde termijn om te zetten in nationaal recht of dit op onjuiste wijze heeft gedaan

(arresten van 26 februari 1986, Marshall, 152/84, punten 46 en 49, en 14 oktober 2010, Fuß, C-243/09, punt 56).

- 19 Zo heeft het Hof geoordeeld dat artikel 6, onder b), van richtlijn 2003/88 aan die criteria voldoet, aangezien het de lidstaten in ondubbelzinnige bewoordingen een nauwkeurige resultaatsverplichting oplegt waaraan geen voorwaarde is verbonden met betrekking tot de toepassing van de daarin vervatte regel (inhoudende dat voor de gemiddelde wekelijkse arbeidstijd, inclusief overuren, een maximum van 48 uur geldt), en dus voldoet aan alle voorwaarden voor rechtstreekse werking (arrest Fuß, reeds aangehaald, punten 57 en 59).
- 20 Het is ook vaste rechtspraak van het Hof dat richtlijn 2003/88 ertoe strekt minimumvoorschriften vast te stellen om de levens- en arbeidsomstandigheden van werknemers te verbeteren door de nationale regelingen inzake met name de duur van de arbeidstijd te harmoniseren (arrest Fuß, reeds aangehaald, punt 32, en arrest van 11 november 2021, Dublin City Council, C-214/20, punt 37).
- 21 Het Hof heeft derhalve geoordeeld dat de lidstaten, om de volle werking van richtlijn 2003/88 te verzekeren, elke overschrijding van de bij artikel 6, onder b), van deze richtlijn vastgestelde maximale wekelijkse arbeidstijd moeten voorkomen (arrest Fuß, reeds aangehaald, punt 51). Het heeft daaraan toegevoegd dat elke overschrijding van de in artikel 6, onder b), van richtlijn 2003/88 vastgestelde gemiddelde maximale wekelijkse arbeidstijd als zodanig in strijd is met deze bepaling, zonder dat bovendien een specifiek nadeel hoeft te worden aangetoond. Bij gebreke van een maatregel van intern recht die gebruikmaakt van de door artikel 22, lid 1, eerste alinea, van dezelfde richtlijn geboden afwijkingsmogelijkheid, is het begrip „nadeel” in deze bepaling dus irrelevant voor de uitlegging en toepassing van artikel 6, onder b) (arrest Fuß, reeds aangehaald, punt 53). Het Hof heeft voorts verklaard dat aangezien richtlijn 2003/88 tot doel heeft de veiligheid en de gezondheid van werknemers te waarborgen door te zorgen voor voldoende rusttijd, de Uniewetgever van mening was dat de overschrijding van de in artikel 6, onder b), vastgestelde gemiddelde maximale wekelijkse arbeidstijd, alleen al doordat zij de werknemer deze rusttijd ontnemt, hem nadeel berokkent omdat aldus zijn veiligheid en gezondheid worden aangetast (arrest Fuß, reeds aangehaald, punt 54).
- 22 Het is met name op grond van die rechtspraak dat de sociale kamer van de Cour de Cassation zich tegenwoordig op het standpunt stelt dat de enkele vaststelling dat de maximale arbeidstijd is overschreden, een recht op schadevergoeding doet ontstaan (arrest van de sociale kamer van de Cour de cassation van 26 januari 2022, cassatieberoep nr. 20-21:636, gepubliceerd).
- 23 De werknemer stelt in zijn aanvullende memorie dat de door het Hof in het meergenoemde arrest Fuß ontwikkelde rechtspraak noodzakelijkerwijs ook moet worden toegepast in geval van schending van de in richtlijn 2003/88 opgenomen beschermende bepalingen inzake verscherpt medisch toezicht wegens nachtarbeid,

aangezien die bepalingen hetzelfde doel hebben, namelijk bescherming van de gezondheid van de werknemer.

- 24 Op het gebied van nachtarbeid voorziet richtlijn 2003/88 in twee reeksen maatregelen, en wel in artikel 8, met als opschrift „Duur van de nachtarbeid”, dat maatregelen ter beperking van de duur van de nachtarbeid bevat die hetzelfde karakter lijken te hebben als die van artikel 6 van deze richtlijn, waarop het arrest Fuß betrekking heeft, en in artikel 9, met als opschrift „Medische keuring en overgang van nachtarbeiders naar dagwerk”.
- 25 De verplichtingen inzake nachtarbeid worden echter in de considerans van richtlijn 2003/88 op verschillende wijze omschreven al naargelang zij betrekking hebben op de beperking van de duur van de arbeidstijd dan wel op de medische monitoring van de werknemer. Zo staat in overweging 8 van de richtlijn te lezen dat de „duur van de nachtarbeid, met inbegrip van overwerk, moet worden beperkt en [dat] er moet worden bepaald dat de werkgevers die regelmatig gebruikmaken van nachtarbeiders, de bevoegde autoriteiten op hun verzoek daarvan kennis geven”. Overweging 9 lijkt minder nauwkeurig of dwingend, voor zover daarin wordt verklaard dat „[h]et [...] van belang [is] dat nachtarbeiders, alvorens zij bij nachtarbeid worden ingezet en daarna op gezette tijden, recht hebben op een gratis medische keuring en dat zij bij gezondheidsproblemen, voor zover mogelijk, passend dagwerk krijgen”. Overweging 10 voegt daaraan toe dat „[d]e situatie van nachtarbeiders en werknemers in ploegendienst ten aanzien van hun veiligheid en gezondheid [...] een op de aard van het werk afgestemde bescherming [vereist] en [dat] de beschermende en preventieve diensten en voorzieningen [...] doeltreffend [moeten] zijn qua organisatie en werking”.
- 26 In een arrest van 22 december 2022 (JP, C-61/21, punten 55 en 65), heeft het Hof met name op basis van overweging 2 van richtlijn 2008/50/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008 betreffende de luchtkwaliteit en schonere lucht voor Europa, geoordeeld dat met artikel 13, lid 1, en artikel 23, lid 1, van deze richtlijn een algemene doelstelling van bescherming van de menselijke gezondheid en het milieu als geheel wordt nagestreefd en dat deze bepalingen geen individuele rechten toekennen waarvan de schending ertoe kan leiden dat een lidstaat aansprakelijk is voor de door particulieren geleden schade. In die overweging wordt verklaard dat het „[t]er bescherming van de menselijke gezondheid en het milieu als geheel, [...] van bijzonder belang [is] dat de uitstoot van verontreinigende stoffen bij de bron wordt bestreden en dat op lokaal, nationaal en [Unieniveau] wordt bepaald wat de beste uitstootverminderende maatregelen vervolgens zijn, en dat deze maatregelen worden uitgevoerd. Daarom dient de uitstoot van schadelijke luchtverontreinigende stoffen te worden vermeden, voorkomen of verminderd en dienen passende doelstellingen inzake de luchtkwaliteit te worden vastgesteld, rekening [houdend] met de toepasselijke normen, richtsnoeren en programma’s van de Wereldgezondheidsorganisatie”. Net zoals in overweging 2 van richtlijn 2008/50, staat in overweging 9 van richtlijn 2003/88 te lezen dat de in deze overweging bedoelde maatregelen van

belang zijn, zodat de vraag kan rijzen of hiermee niet ook een algemene doelstelling wordt vastgesteld.

- 27 Bijgevolg moet in de eerste plaats de vraag worden gesteld of artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88 inhoudelijk gezien onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig is, zodat particulieren zich op deze bepaling kunnen beroepen tegenover de staat, ook in zijn hoedanigheid van werkgever, met name bij een onjuiste omzetting van deze bepaling in nationaal recht.
- 28 In geval van een bevestigende beantwoording van deze vraag door het Hof zou de Cour de cassation, gelet op het feit dat richtlijnen geen rechtstreekse werking hebben in gedingen tussen particulieren, zijn gehele nationale recht in aanmerking dienen te nemen met het oog op een richtlijnconforme uitlegging (arrest van het Hof van 24 januari 2012, Dominguez, C-282/10, punt 31). Een met richtlijn 2003/88 strokende uitlegging van de [relevante] artikelen van de code du travail zou echter kunnen afstuiten op de onmogelijkheid om aan deze artikelen een uitlegging contra legem te geven.
- 29 In de tweede plaats moet aan het Hof de vraag worden voorgelegd of de niet-naleving van de maatregelen die in het nationale recht zijn vastgesteld om de medische keuring van nachtarbeiders te waarborgen, als zodanig een schending van artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88 oplevert, zonder dat voor het verkrijgen van schadevergoeding bovendien een specifiek nadeel als gevolg van die niet-naleving moet worden aangetoond.

De Cour de cassation,

RECHTDOENDE:

Gelet op artikel 267 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie;

STELT de volgende vragen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie:

„1) Voldoet artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd, aan de voorwaarden om rechtstreekse werking te hebben en door een werknemer te kunnen worden ingeroepen in een geschil waarbij hij betrokken is?

2) Moet artikel 9, lid 1, onder a), van richtlijn 2003/88 aldus worden uitgelegd, dat het in de weg staat aan nationale wettelijke regelingen of praktijken krachtens welke bij niet-naleving van de bepalingen die zijn vastgesteld om uitvoering te geven aan de voor de gratis medische keuring van de werknemer noodzakelijke maatregelen, deze laatste slechts recht heeft op schadevergoeding indien hij bewijs levert van de schade die hij als gevolg van die niet-naleving heeft geleden?”

[OMISSIS]

WERKDOCUMENT